

Eucharistieviering met koormuziek uit een bepaalde periode

zondag 3 maart 2024, 10:00 uur

Periode: 1274 tot 1600

Openingsmotet: Peccantem me – C. de Morales

Missa Papae Marcelli – G.P. da Palestrina

Motet 1: Super flumina – G.P. da Palestrina

Motet 2: In manus tuas – T. Tallis

In het jubileumjaar 2023/2024, waarin we vieren dat er 750 jaar geleden voor het eerst werd gedocumenteerd dat er koorzang in de Sint-Jan klonk, zal steeds op de eerste zondag van de maand speciale aandacht gegeven worden aan een stijlperiode uit de afgelopen 750 jaar koorzang. Deze week staat muziek uit de late Renaissance centraal met de polyfonie van Giovanni Pierluigi da Palestrina, Thomas Tallis en Cristobal de Morales. Vandaag klinkt een van de beroemdste Renaissance-missen aller tijden: de zesstemmige Missa Papae Marcelli van Giovanni Pierluigi da Palestrina (ca. 1525-1594). Deze mis staat sinds 1932 – met een onderbreking van 1941 tot 1972 – op het Scholarepertoire.

Het curriculum vitae van Giovanni Pierluigi da Palestrina is er een van grote klasse en zijn naam wordt in een adem genoemd met Orlando di Lasso en William Byrd als het gaat om de belangrijkste componisten in de muziek van de late zestiende eeuw. Palestrina werd naar alle waarschijnlijkheid geboren in Palestrina onder de rook van Rome, al gaan er stemmen op dat de geboorteplaats ook Rome zou kunnen zijn. Op twaalfjarige leeftijd vinden we hem terug als koorknaap aan de Santa Maria Maggiore in Rome. In 1544 kreeg Palestrina zijn eerste dienstbetrekking als organist aan de San Agapito in zijn geboortestad. Er is weinig informatie uit die tijd bewaard gebleven, wel weten we dat hij op 12 juni 1547 in het huwelijk trad met Lucrezia Gori. Met haar kreeg hij drie kinderen, Rodolfo (1549-1572), Angelo (1551-1575) en Iginio (1558-1610). Na de dood van Lucrezia in 1580 zou Palestrina hertrouwen met Virginia Dormoli, dochter van een Romeinse bonthandelaar.

Rome

Bijna zeven jaar bleef Palestrina organist in zijn geboortestad. In september 1551 werd hij benoemd tot magister cantorum van de aan de Sint-Pieter verbonden Cappella Giulia. Drie jaar later publiceerde hij zijn eerste boek met missen, dat hij opdroeg aan zijn beschermheer paus Julius III, de eerdere bisschop van de stad Palestrina. In 1555 was hij korte tijd zanger bij de Cappella Sistina – de officiële pauselijke kapel –, het hoogst haalbare wat een zanger in die tijd kon bereiken. Deze betrekking echter moest hij al na enkele maanden opgeven omdat hij getrouwd was en derhalve niet voldeed aan de eis van het celibaat die de nieuwe paus Paulus IV strict hanteerde. Daarna werd hij leider van het koor van de Romeinse San Giovanni in Laterano, waar hij na vijf jaar ruzie kreeg met het kapittel over het salaris van de musici. Niet lang daarna vinden we Palestrina terug aan de Santa Maria Maggiore (1561-1565). Tussen 1566 en 1571 was hij leraar aan het kort daarvoor opgerichte Jezuïetenseminarie in Rome. In april 1571 werd hij teruggeroepen naar de Sint-Pieter, waar hij 23 jaar koorleider van de Cappella Giulia was, tot hij op 2 februari 1594 overleed en werd begraven in de Sint-Pieter. Behalve een bijzondere carrière liet Palestrina ook een indrukwekkend oeuvre achter, waaronder 104 missen, ruim 140 madrigalen en meer dan 400 motetten. Een daarvan is het ontroerende vierstemmige Super flumina Babylonis, dat in Venetië werd gedrukt in 1581. Het thema van ballingschap, uitgedrukt in de

gedenkwaardige woorden uit Psalm 137, wordt door Palestrina prachtig getoonzet met harmonieën die af en toe een veelzeggende dissonantie bevatten om de thema's van verlies en ontbering tot uitdrukking te brengen.

Missa Papae Marcelli

Eén van de meest bekende legenden betreffende de persoon van Palestrina is zijn vermeende redding van de kerkmuziek waarin de Missa Papae Marcelli een rol zou hebben gespeeld. Tijdens het Concilie van Trente – gehouden tussen 1545 en 1563 – werd er onder meer gesproken over het gebruik van de muziek in de kerk. Er was kritiek op het gebruik van de wereldlijke composities die ten grondslag lagen aan de missen en op dat van de complexe polyfonie (meerstemmigheid) die het onmogelijk maakte om de woorden te verstaan. Het verhaal gaat dat op het moment dat men er bij het Concilie op aandrong om de polyfonie geheel te verbieden, Palestrina en enkele zangers de vergaderzaal binnenstapten en diens Missa Papae Marcelli ten gehore brachten. Toen de kardinalen deze muziek hoorden, sloegen ze om als een blad aan een boom. Hoewel de legende geen enkele grond van bestaan heeft – het Concilie heeft de polyfonie nooit uit de kerk willen verbannen –, is het toch tekenend voor de muzikale stijl waarin Palestrina schrijft. De mis voldoet namelijk aan alle eisen die de Contrareformatie van haar componisten verwachtte. Zo is de tekst volledig verstaanbaar, sluit de muziek geheel aan bij de tekst en bij de liturgische handeling en is er evenwicht tussen de polyfone en homofone schrijfwijze. Deze zo kenmerkende schrijfwijze werd door de Contrareformatie als norm voor de meerstemmige kerkmuziek genomen en men sprak dan ook al snel van de 'stile da Palestrina'.

Zoals de titel van de mis al aangeeft, werd de Missa Papae Marcelli gecomponeerd als eerbetoon aan paus Marcellus die in 1555 slechts enkele weken het hoogste ambt van de rooms-katholieke kerk bekleedde. Hoewel gedacht wordt dat Palestrina zijn mis tijdens dit korte pontificaat van paus Marcellus schreef, is het stilistisch waarschijnlijker dat de mis rond 1562 werd gecomponeerd. Daarnaast werd in dat jaar de mis neergeschreven in een koorboek van de Santa Maria Maggiore. De Missa Papae Marcelli werd zodoende pas aan het einde van het Concilie van Trente geschreven en heeft daarom vrijwel zeker geen invloed gehad op het al dan niet afschaffen van de kerkmuziek.

Cristóbal de Morales (ca. 1500-1553) was de invloedrijkste Spaanse componist van zijn tijd. Grote invloed had hij op componisten als Guerrero, Victoria en Palestrina die hem eerden door missen te schrijven gebaseerd op werk van Morales. Geboren in Sevilla was hij maestro in Ávila en vervolgens in de kathedraal van Plasencia, voordat hij naar Rome vertrok, waar hij tien jaar lang in het pauselijke koor zong. Bij zijn terugkeer naar Spanje werkte hij in Toledo voordat hij overstapte naar zijn laatste functie als maestro di cappella in de kathedraal van Málaga. Peccantem me quotidie is een krachtige en levendige toonzetting van een prachtige boetetekst. De gestage afdaling van de stemmen bij 'quia in inferno' (want uit de hel) staat in schril contrast met de stijgende achtsten bij 'et salva me' (en red mij).

Keren we tot slot naar het zestiende-eeuwse Engeland waar componist en organist Thomas Tallis (ca. 1505-1585) een van de belangrijkste schakels was tussen de vroeg- en laat-zestiende-eeuwse Engelse stijlen. Hij wordt beschouwd als de grondlegger van de Anglicaanse kathedraalmuziek. Hoewel hij katholiek gebleven was, genoot hij grote waardering aan het Engelse hof van Elizabeth I. Het vijfstemmige In manus tuas is een kort, somber passiemotet van slechts 33 (!) maten met de laatste woorden van Jezus aan het kruis: "Vader, in Uw handen beveel ik mijn geest." Een motet dat een diep gevoel van vertrouwen, overgave en verlossing uitdrukt in het licht van de sterfelijkheid.

Jan Jaap Zwitser